

budoucího věku zpátky, do toho našeho věku, a pak že jsem letěl zase dopředu a že jsem byl vysazen jako cizinec a trosečník v podivné Anglii a že propast třinácti století zeje mezi mnou a tebou! Mezi mnou a mým domovem a přáteli! Bylo to hrozné, Alinko, hroznější, než si dovedeš představit. Stůj při mně, Alinko, Alinko, hroznější, než si dovedeš představit. se zase pominul s rozumem; smrt — to nic není, ať si zubatá přijde, ale bez takových snů, bez muk takových šeredných snů — *takového* něco bych ještě jednou nevydržel... Alinko? ...

Chvilí tu ležel a nesouvisle a nesrozumitelně blouznil; potom tu nějakou dobu ležel a byl zticha a zřejmě hasl a nořil se do smrti. Za chvílečku jeho prsty začaly horečně jakoby obírat ložní příkrývku a podle toho znamení jsem viděl, že se blíží konec. Když se z jeho hrdla ozval první náznak smrtelného chroptění, lehce sebou trhl a zdálo se, že naslouchá; potom řekl:

„Polnice? ... Je to král! Padací most, hej! Obsadte podsebití — vpřed —!“

Začal inscenovat svůj poslední „efekt“; ale už ho nedokončil.

Twain na dvoře krále Artuše

Málokde na světě bychom dnes hledali čtenáře, který nezná „Dobrodružství Toma Sawyera“ a který by se nedal jednou okouzlit půvabem „Huckleberryho Finna“ od amerického spisovatele Marka Twaina (1835–1910). Většina čtenářů jeho humoru ví dobře, jaký pestrý život prožil, a ráda sleduje bohaté Twainovy zážitky, jež se věrně promítají do literárního díla: dětství v městečku Hannibal na řece Mississippi, první dojmy z Ameriky dravé jacksonovské demokracie, kdy opojení ze slávy statečných amerických pionýrů ustupuje ožehavějším problémům rostoucích rozporů otrokářského Jihu a průmyslového Severu, to vše vyčteme jako podtext oměch kouzelných příběhů o dvou dnes již nesmrtelných chlapcích. Zkušenosti z plaveb po „otci Mississippi“, který Twainovi učaroval a kde se učil lodivodem, první cesty parníků, rozdílné typy pasažérů, posádky, chlapi napínající svaly od úsvitu do západu — s tím vším se seznámíme v knize, jež se stala kronikou kraje a lidu kolem staré řeky — „Život na Mississippi“ (1883). Po této životní přehledce se schyluje k bouři: vypuká spor Jihu proti Severu. Twain se stává členem konfedační armády, ale brzy ho zláká představa dobrodružství zlatokopů: odchází do Nevady, kde je svědkem „zlaté horečky“. Před očima mu defilují stovky hledačů zlatého opojení; byli tu, jak píše své matce, „zloději, vrazi, vydědenci, dámy, děti, právníci, křesťané, Indiáni, Číňani, Španělé, karbaníci“, ale též „básníci a kazatelé“, a my bychom dodali — citlivě pozorující spisovatelé v osobě mladého Samuela Langhorna Clemense, budoucího slavného Marka Twaina. Život této společnosti nemocné individualismem zachytil v díle „Jak jsem se s tím rval“ (1872).

Dobu tzv. rekonstrukce po občanské válce nazývala americká buržoazie „zlatým věkem“, avšak byl to věk zlatý pouze pro ni a Twain ji ironicky přejmenovává ve stejnojmenném

díle na „Pozlacený věk“ (1874). Již od svých devatenácti let, kdy se vyučil tiskařem, měl Twain sklony k novinářství a s vnitřním zrakem žurnalisty procestoval celou Ameriku od otrokářského Jihu až po mravenišť New Yorku. Je mu tak dáno nahlédnout pod povrch věcí: jeho kdysi junácký úsměv hořkne. Stále hloub a hloub poznává chorobné rysy své doby, a rovnosti. V nepřehledné řadě povídek, článků a pamfletů bojuje za zlidštění amerického „selfmademana“, který se stal klamným ideálem druhé poloviny devatenáctého věku, za čistotu lidských vztahů oproštěných od finančních hledisek a za člověka přímé páteře. Jeho volání však nedochází ohlasu. Čtenáři chtějí smích, jenž dráždí pouze bránici, více než smích, jenž dráždí rozum. Nesmírná popularita Twaina nijak neuklábává. Věnuje se hojně činnosti žurnalistické. Vydává znám své přednáškové cesty po světě „Podél rovníku“ (1897), kde horlí proti otročnickému stavu koloniálních národů a proti všem projevům imperialismu. Odkrývá nečinnost burské války, situaci v Mandžusku, na Filipínách i poměr Ameriky k Číně. V době, kdy umírá, je sice ctěn a slaven po celém světě, ale z posledních děl vane pocit vnitřní nespokojenosti a rozladění nad situací ve vlasti.

Připadá nám dnes trochu divné, že je Twain již klasikem dělal skoro rošťáckou legraci ze vši muzeálnosti kultury. Není však klasikem, na kterého se chodíme dívat do literárního muzea. Jeho smích – vodopád zdánlivě přespříliš přehnaných nadsázek – nutí koutky úst i dnes roztáhnout se šťastně a zdravě do široka. A pod touto sprškou smíchu roste cosi hřeivého, čistého a lidského – snad cosi z bezejmenného chlapectví Hucka a Toma. Je to Twainova pevná víra ve vítězství všech lidí. Takový pocit v nás budí desítky Twainových moristických povídek a novel, cestopisů nebo burlesek.

K metodě Twainova humoru patřila nadsázka. A nadsázka jde ruku v ruce s literárním útvarům burlesky. Snad Twainova nejpuvabnější a ve světě krásné literatury ojedinělou prací toho druhu je burleska „Yankee na dvoře krále Artuše“ (1889). Sama o sobě je velkolepou nadsázkou a literárním žertem, ale v jejím jádru se skrývá bohaté poselství, formované Twainovými kritickými názory pozdějšího období jeho tvorby. V burlesce o Yankeeovi jako by vykryštalisovaly nejčistší

minerálie obsažené v tryskajících pramenech Twainova veselí. Nebylo to tentokrát ono skoro bláznivé fanfaronství cestopisného pásma z mladších let „Našinci na cestách“, nenáročné, přímočaré, vysmívající se snobství a vypreparované muzeální kultuře. Cíl neuvěřitelného vyprávění o dobrodružství Yankeeho byl vysoký a dosažení ne tak jednoduché. Spisovatel mohl pro splet záměrů snadno zakolísat; ale podařilo se mu otěže několika rozvíjených plánů udržet pevně v ruce až do konce a vytvořit dílo nejen ve vlastní tvorbě, ale v celé světové tvorbě tohoto žánru výjimečné.

Oč tedy v této několikaséce burlesce a satíře jde? Yankee z Connecticutu, mladík plný síly a elánu, dostane se z Ameriky devatenáctého století přímo ke dvoru legendárního keltického vojévce, vládce ve staré Británii, krále Artuše. Z Ameriky již vyspělého kapitalismu, a chceme-li myslet přímo v terénu Twainovy současnosti, z Ameriky báječných „stejných možností“ pro všechny, skočí rovnýma nohama do středověku, do feudální Anglie. O feudální Anglii byly představy Twainových vrstevníků značně růžové. Vždyť jen anglický básník Alfred Tennyson v cyklu „Královských idyl“, v nichž zpracovává artušovské pověsti, obestřel Artušovu Británii snivě mlžnou atmosférou rytířství, naplněnou nadzemskými ideály cti, služby a víry v mocné vyšší síly. Také se v Anglii a v Americe hojně četly historické romány Waltera Scotta. I když Scott často líčil feudalismus velmi věrně i s jeho zápornými stránkami a společenskou roztržitostí, neubráníl se v některých dílech idealisování minulosti, do níž se co zamlčený historik s takovou láskou zahleděl. A Twainův Yankee přichází do této ideální staré feudální Anglie s otevřenými očima zdravého moderního Američana, který si rub této doby s kritickým, a skoro sarkastickým postojem dobře prohlédne. Vidí feudalismus skutečně takový, jaký byl: plný tmářství, církevního despotismu, pokryteckého zveličování a neupřímnosti. Legendární rytíři kolem kulatého stolu jsou obyčejní upovídaní strejcové, kteří do nekonečna rozzvývávají zveličovaná dobrodružství a do nekonečna bojují patetickými řečmi za efemérní ideály. A přitom nade vším krajem, nad prostými lidmi vládne knuta feudála a všemocné římskokatolické církve.

Sám Artuš je přemrštěný feudál, který o skutečném životě nemá nejmenší tuhy. Yankee ho proto nutí v převlečení poznat, jak jeho poddaní vlastně žijí: bídně, skoro o hladu, sužováni nemocemi, bez nezákladnějších životních prostřed-

ků, v područí svého feudálního pána. Artuš je ve své neinformovanosti komický, vždyť se ani nedovede chovat tak, aby ho ostatní v přestrojení nepoznali. Své skutečné veličnosti (takové, jakou známe z legend) nabývá teprve tehdy, když se stává člověkem — když neotřeseně přináší v náručí chudé matce dcerušku umírající na neštovice. Takovým lidem by se měly stavět pomníky, komentuje Twain, za nepatetické, lidské hrdinství. Sice trochu sentimentálně (to by Twain nebyl ani Američan), ale přesto upřímně dostává se Twain k skrytému jádru prvního plánu burlesky: k obnažení tmářských, nelidských a hrůzných protidemokratických stránek feudalismu. Najdeme je v díle ilustrovány hojně a barvitě, ať již v jednání tolik opěvované, ale hrubé a kruté Morgany, v tuposti Merlinově nebo omezenosti sira Kaye.

Demaskování feudalismu, zesměšňování ryřství (které v druhé polovině devatenáctého století u pozdních romantiků tolik ožívalo) bylo by však trochu málo. Parodii na ryřřskou epochu bylo do Twainovy doby díky geniálnímu Cervantesovu „Donu Quijotovi“ napsáno dost a dost. Twain mříř ještě o několik století dále, až do své doby. V drobných narážkách upozorňuje, co přežitků feudalismu se udrželo v lidech dál, ať už je to v současné Americe nebo Anglii nebo kde jinde. Snad nejmarkantněji svědčí o tomto druhém plánu pasáž líčící otrokářství. Když Twain zdůrazňuje, jak poutníci pochvalně hodnotí „odbornost, s jakou otrokář vládne bičem“, říká o nich: „byli od malíčka obeznamenáni s otroctvím a denař stýk s touto institucí je příliš zatvrdlí, než aby si mohli uvědomit, že tato instituce má ještě jinou stránku, která volá po komentáři“. Otrokářstvím doveďe člověk neuvěřitelně „zkostnatět“ – „vždyť poutníci byli jinak docela laskaví lidé a nebyli by dovolili, aby otrokář takovým způsobem zacházel na příklad s koněm“. Dovedeme ještě dnes vyčítat, jak živě promlouvala tato slova do srdcí Američanů, kteří se sotva vzpomatovali z bouřlivých rozporů Jihu proti Severu, jak asi hovořila k Jižanům, kteří nemohli překousnout a zničit v sobě po pokolení pěstovaný názor, že otrok je věc, majetek, jenž slouží k vytváření dalšího majetku.

Nebo si uvědomme, jak mocně musely pohnout svědomím konservativních vrstev v Anglii úvahy o královské rodině či o rodokmenu a zděděných titulech, na nichž si Anglie tolik zakládala: „Neměl jsem rodokmen,“ uvažuje Yankée, „neměl jsem zděděný titul, v očích krále a šlechty jsem tudíž nebyl“

víc než špína za nehtem.“ Aristokratům znemožňuje „síla zděděných představ a názorů představit si, že by si účty zasloužilo cokoliv jiného než rodokmen a titul lorda“. Viktoriánské Anglii s jejími aristokratickými snoby nemohl Twain říci nic aktuálnějšího a ostřejšího. Jeho líčení feudální šlechty se tak rozrůstá do satiry na tehdejší Anglii a na všechnu přežívající aristokracii.

ristokraci. A nebyl by to ani novinář Twain, autor rozpustilých žertů. „Novinářem v Tennessee“, „Jak jsem redigoval zemědělské noviny“, v nichž paroduje nabuželost a senzacechtivost amerického tisku (každého jistě napadne blížká příbuznost s podobnými tématy v tvorbě našeho Jaroslava Haška), kdyby se nepustil do americké publicistiky i v „Yankesovi“.

A konečně třetí plan burlesky. Robinson je příjemný chla-
mého Yankeeho. Tento moderní Robinson je příjemný chla-
pík — samostatný, podnikavý, úspěšný. V Americe se o obli-
bou říkálo „selfmademan“. Dovede se orientovat v každé si-
tuaci. Je to prostě člověk vychovaný v Americe poslední čtvrti
devatenáctého století — ve škole živelného individualismu, kdy
v Americe rovnost příležitosti po definitivním osídlení ame-
rického kontinentu až na nejzazším západě končí a kdy na-
stává boj jednotlivce o holou existenci. Průmysloví magnáti
typu Morgana a Vanderbilta ovládají monopoly Ameriky. „Pří-
ležitost“ patří nenávratně jen jim. Obyčejný člověk však stále
ještě, skoro ze setrvačnosti, věří v nekonečné uplatnění svých
vlastních sil. Odtud pak přemíra prakticismu, který se na-
konec zahyzdí v myslích lidí tak houževnatě, že často vy-
tlačí i to nejužitečnější — cit. A tento prakticismus je též
jednou z nejvýraznějších vlastností našeho Yankeeho. Z po-
čátku je kvalitou, které se obdivujeme, zvláště když Yankeeemu
pomůže z mnoha tak svízelných situací. Avšak čím větších
úspěchů Yankee dosahuje, tím více jeho praktický smysl sílí
a přerůstá všechny ostatní vlastnosti. A když Yankeeho cho-
vání ovládne jediné hledisko, hledisko efektu, hledisko —
kolik to vynes, vidíme před sebou náhle v ironické záři
Twinových slov obraz amerického „selfmademana“ v celé
jeho slávě. Místy nám dokonce připomíná postavu ze hry ame-
rického dramatika Eugena O'Neilla „Milionový Marko“, prak-
tického selfmademana, který se zhlédl v milioněch. Co Yan-
keemu náhle chybí, nebo lépe řečeno, co v něm ustupuje do
pozadí, to je — hluboký lidský cit, který dovedl tolikrát na
svých toulkách v přestrojení s Artusem osvědčit.

v jádru dobrý, ale onen „praktický smysl“ mu poplete hlavu. V skutečných důsledcích se to projevuje v jeho reakci na Clarencovo oznámení, že je situace pro ně ztracena: „Nesmysl! S naší moderní vražednou výbroží, s našimi armádami cvičených — — —“

Twain je i v závěru dvojsečný: je krásný Yankeeův boj proti tmářství, proti církvi, je krásné jeho rozhodnutí bojovat za vítězství rozumu: „Jsme dobře připraveni. Je nás 54. Čtyřiapadesát čeho? Lidí. Nikoliv. Čtyřiapadesát hlav nejlepších na světě.“ Avšak chyba je v tom, že Yankee dovede ve své zaslepené a izolované sebejistotě toto rozhodnutí až ad absurdum. Postíhlí sice všechny ty rytířské tmáře, jenže jejich mrtvá těla vytvoří kolem hrstky vítězů děsivé smrtenosné obklíčení. Jeho tak geniálně promyšlený „praktický“ nápad v praxi zklamal a „selfmademan“ se ocíl ve vlastní pasti. Takový je poslední ze tří plánů Twainovy burlesky, zahalených do pestrého šatu slovní bravury a vynalézavého spisovatelova veselí.

Pro svůj podtext, jenž v tolika ohledech neztratil nic ze své působivosti, bude Twain burleskou o Yankeeovi na dvoře krále Artuše rozveselovat i všechny čtenáře dvacátého století, kteří se nechtějí smát pouze pro smích sám, ale kteří si smíchem chtějí brousit i vlastní důvtip a vysmát se všemu podobnému, co ještě někde kolem přžívá.

Radoslav Nenadál

Mark Twain

YANKEE Z CONNECTICUTU
NA DVOŘE KRÁLE ARTUŠE

Z anglického originálu *A Connecticut Yankee in King Arthur's Court* (Harper & Brothers Publishers, New York and London) přeložil František Gel. Doslov napsal Radoslav Nenadál. Obálku navrhl a graficky upravil Jaroslav Sváb. Vydala Mladá fronta, nakladatelství ČSM, jako svou 1687. publikaci. Edice Kapka, svazek 43. Stran 312. Řídí Zora Wolfová. Odpovědná redaktorka Hana Žantovská. Vytiskl Mír, novinářské závo-
dy, n. p., závod 2, provozovna 22, Praha 2, Legerova 22. 20,23
AA, 20,54 VA. D-14*10133. Náklad 30.000 výtisků. Čtvrté vy-
dání (v MF 1.). Tem. skupina 13-3.

Cena svazku Kčs 9.—

Povoleno výměrem MSK-HSV čj. 32459/1957 - CHS/1

KNIHOVNA PRO KAŽDĚHO
SVAZEK 43

Hugo Hartung

My, zázračné děti

Západoněmecký spisovatel H. Hartung si položil v románu (známém u nás z jeho výbor-
né filmové verze) obtížný úkol: zachytit posledních tragických
padesát let německých dějin
formou humoristického romá-
nu. Podářilo se mu to, a to
i díky tomu, že humor tu jde
ruku v ruce se sociální kriti-
kou. „Titul knihy chce přede-
vším říci, že zázračné bylo už
to, že naše mnohonásobně
trýzněná, dvěma válkami a
nacistickými hrůzami zkouše-
ná generace to všechno vůbec
přežila... Mnoho lidí příliš
spoléhá na to, že jim od kaž-
dého příštího zla zase pomůže
nějaký zázrak, místo aby už
konečně přišli k rozumu a za-
čali hledat kořeny toho zla.“
Tak vykládá autor název kni-
hy, jejímž obsahem jsou ži-
votní cesty dvou spolužáků
maloměstského gymnasia. Za-
tímco cesta jednoho z nich
vede od úspěchu k úspěchu,
posléze mezi špičky nacistické
hierarchie a po válce pak na
poslanecké křeslo v zemi „hos-
podářského zázraku“, je cesta
druhého hrdiny — váhavého
intelektuála — plná zklamání
a desiluse do té chvíle, kdy
pochopí, že člověk nemůže stát
nad stranami, nad zlem, ale
že musí proti zlu bojovat.
A tak na příběhu těchto dvou
typických představitelů ně-
mecké společnosti a na poza-
dí konkrétních historických
událostí nedávné doby je v hu-
moristické, často satiricky vy-
ostřené zkratce demonstrován
osud celého Německa.